

دانشگاه پیام نور

واحد مرکز تهران جنوب

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته الهیات

گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه :

حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر

مرضیه سادات موسوی زاده

استاد راهنما: جناب آقای دکتر صدری

استاد مشاور: جناب آقای دکتر پوربافرانی

پائیز ۹۴

سبیل علم

با تشکر از :

استاد راهنما ، دکترسید محمد صدري

استاد مشاور ، دکترعلیرضا پور بافراني

استاد داور ، دکتر محمد حسن شیباني فر

و

حجت الاسلام و المسلمین دکتر جمشیدی راد

حجت الاسلام و المسلمین دکتر محمد حسین

توانایی

چکیده:

حریم خصوصی به عنوان یک اصل اساسی و اخلاقی و یکی از حقوق بدیهی و اولیه انسان است که واژه آرامش و آزادی و استقلال فرد در پرتو احترام و رعایت این حریم معنا پیدا می کند.

امر به معروف و نهی از منکر از مهمترین فرایض الهی که بر مبنای سعادت و آبادانی یک جامعه تبیین شده است و جامعه بدون آن جامعه ای فاسد با جوانانی فاسق و همچون درختی با ریشه های پوسیده است که هر لحظه، امکان سرنگونی و واژگونی آن می رود. اهمیت هر دو مسأله حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر بسیار زیاد و مورد سفارش قرآن و روایت و تمام فقها و اندیشمندان است، به گونه ای که در وجود و ضرورت آنها هیچ شکی نیست، (چنانکه در فصل دوم و سوم آمده است) ولی گاه با عدم آگاهی از شرایط و قلمرو هر یک از آن دو، سؤالاتی و شبهاتی در ذهن هر فرد خطور می کند، به گونه ای که عده ای آنها را در تعارض و تداخل یکدیگر می دانند. هدف تحقیق حاضر، بررسی موضوع حریم خصوصی و نسبتش با امر به معروف و نهی از منکر و اجرای عدالت در پرتوشناسایی قلمرو هر یک از آنها به صورت کتابخانه ای است که با بررسی های انجام شده در فصل چهار (علت تشریح امر به معروف و نهی از منکر و قلمرو هر یک از دو مفهوم در فقه و حقوق) و فصل پنجم (تعیین نسبت و پیوند این دو مفهوم و بررسی شیوه های امر به معروف و نهی از منکر و برخی از استثنائیات ورود به حریم خصوصی) سعی در تحقق آن هدف شده است.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، حریم عمومی، امر به معروف، نهی از منکر

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول	۴
کلیات	۵
تبیین مفهوم حریم خصوصی	۱۰
الف) مفهوم لغوی	۱۰
ب) مفهوم اصطلاحی	۱۲
مجامع عمومی	۱۳
تبیین مفاهیم امر به معروف و نهی از منکر	۱۵
الف) مفهوم لغوی	۱۵
ب) مفهوم اصطلاحی	۱۶
تفاوت امر به معروف و نهی از	۱۶
فصل دوم	۱۸
حوزه های مرتبط با حریم خصوصی	۱۹
الف) حریم اطلاعاتی	۱۹
ب) حریم جسمانی	۱۹
ج) حریم ارتباطی	۲۰
د) حریم منازل و اماکن	۲۰

واژگان مرتبط باحریم خصوصی.....	۲۱
الف)کرامت انسانی.....	۲۱
ب)حقوق شهروندی.....	۲۳
ج)محرمانگی.....	۲۳
د)خلوت	۲۴
ه)تحفظ	۲۵
ی) آزادی	۲۶
حریم خصوصی دراسلام	۲۶
حریم خصوصی ازنظرقرآن	۲۶
الف)حریم مکانی	۲۷
ب)حریم آبرویی افراد.....	۲۹
حریم خصوصی ازنظرروایات.....	۲۹
الف)ممنوعیت تجسس ازدیگران	۳۰
ب)عدم تفتیش عقایددیگران.....	۳۰
ج)پوشاندن عیب دیگران.....	۳۰
د)ممنوعیت استراق سمع.....	۳۰
ضرورت وجودحریم خصوصی.....	۳۰
الف)دلایل نقلی.....	۳۳

۳۳(ب) دلایل عقلی
۳۴ مبانی حمایت از حریم خصوصی
۳۴ حمایت حریم خصوصی از آزادی و استقلال فردی
۳۷ حمایت حریم خصوصی از آبرو و حیثیت افراد
۳۷ نیاز فطری انسان به حریم خصوصی
۳۸ مبانی جامعه شناختی و جرم شناختی
۳۸ الف) پیشگیری از وقوع جرایم احتمالی
۳۹ نسبیت حریم خصوصی
۴۰ تعیین قلمرو حریم خصوصی
۴۰ از طریق افعال مجرمانه
۴۰ استناد به مبانی نظری
۴۴ انتظار افراد
۴۴ الف) عمومی یا خصوصی بودن مکان نقض حریم خصوصی
۴۵ ب) عادی یا حساس بودن موضوع حریم خصوصی
۴۵ ج) استفاده احتمالی از اطلاعات حاصل از نقض حریم خصوصی
۴۹ د) وسایل و روشهای نقض حریم خصوصی
۴۹ ه) وضعیت یا موقعیت مدعی حریم خصوصی
۵۲ و) رضایت یا عدم رضایت فرد نسبت به نقض حریم خصوصی

- ز) وجود یا نبود رابطه بین مدعی حریم خصوصی و نقض کننده آن.. ۵۲
- فصل سوم..... ۵۵
- متناظرهای امر به معروف ونهی از منکر..... ۵۶
- الف) ارشاد..... ۵۶
- ب) پند..... ۵۶
- اسلام وامربه معروف ونهی از منکر..... ۵۶
- امربه معروف ونهی از منکر در قرآن..... ۵۶
- الف) برتری مسلمانان بردیگرامت ها..... ۵۷
- ب) ممنوعیت حضور در مجالس ۵۸
- ج) هلاک گنهکاران وخاموشان و نجات ناهیان از منکر..... ۵۸
- د) اشاره به سه اصل مثبت وسه اصل منفی ۶۰
- ه) پایه های اساسی ساختن یک جامعه ۶۰
- امربه معروف ونهی از منکر در روایات ۶۱
- الف) دو آفریده الهی ۶۱
- ب) تحذیر بر ترک طاعت الهی ۶۱
- ج) سرشت منتقدان امربه معروف ونهی از منکر..... ۶۲
- د) ترک نهی از منکر به منزله بی دینی ۶۲
- آیا امربه معروف ونهی از منکر واجب اند یا سنت..... ۶۲

- ۶۲ آیا امر به معروف و نهی از منکر مطلقاً واجب است؟
- ۶۳ اختلاف در کیفیت وجوب دوفریضه الهی.....
- ۶۴ علت وجوب دوفریضه
- ۶۵ شرایط امر به معروف و نهی از منکر
- ۶۵ الف) علم.....
- ۶۶ ب) احتمال اثر و نتیجه
- ۶۷ ج) نبودن ضرر و مفسده.....
- ۶۷ د) ادامه و استمرار متخلف
- ۶۸ درجات امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۶۸ الف) قلب
- ۶۹ ب) زبان
- ۶۹ ج) ید و عمل.....
- ۷۱ ضررهای ترک امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۷۴..... تاریخچه دایره حسبه
- ۷۶ تعیین قلمرو امر به معروف و نهی از منکر
- ۷۶ تقسیم امر به معروف و نهی از منکر
- ۷۶ الف) حقوق خداوند
- ۷۶ ب) حقوق مردم.....

ج) حقوق مشترک بین خدا و مردم	۷۸
تقسیم نهی از منکر در حقوق خدا	۷۸
الف) عبادات	۷۸
ب) محظورات	۷۸
ج) معاملات	۷۸
فصل چهارم	۷۹
بررسی علت شرایط امر به معروف و نهی از منکر	۸۰
هدف از تشریح امر به معروف و نهی از منکر	۸۱
حریم خصوصی در فقه و حقوق	۸۴
حریم خصوصی در فقه	۸۴
حریم خصوصی در حقوق	۸۶
امربه معروف و نهی از منکر در فقه و حقوق	۹۰
امربه معروف و نهی از منکر در کلام فقها	۹۶
فتوا برخی از فقها در مورد قلمرو دو مفهوم	۹۷
فصل پنجم	۹۹
تعیین نسبت بین حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر	۱۰۰
چگونه می توان وارد حریم خصوصی شد	۱۰۶
ویزگی آمران به معروف و ناهیان از منکر	۱۰۹

- ۱۰۹ شناخت و آگاهی
- ۱۱۰ اخلاص
- ۱۱۰ پایبندی به ارزش ها
- ۱۱۱ مهربانی
- ۱۱۱ صبوری و بردباری
- ۱۱۲ گذشت و بزرگواری
- ۱۱۲ پرهیز از غرور و خود پسندی
- ۱۱۳ روش ها و شیوه های امر به معروف و نهی از منکر
- ۱۱۳ شیوه گفتاری
- ۱۱۴ شیوه نوشتاری
- ۱۱۴ شیوه عملی
- ۱۱۵ شیوه مستقیم و غیر مستقیم
- ۱۱۵ شیوه فردی و جمعی
- ۱۱۵ شیوه تدریس
- ۱۱۶ شیوه تکرار
- ۱۱۶ شیوه تداوم
- ۱۱۶ شیوه ستایش

- شیوه نکوهش..... ۱۱۷
- ۱۱- شیوه یادآوری نعمت ها و مسئولیت ها..... ۱۱۷
- شیوه بیان پاداش و کیفر الهی ۱۱۸
- شیوه الگوسازی..... ۱۱۸
- شیوه تغافل..... ۱۱۹
- شیوه گسترش روابط..... ۱۱۹
- شیوه محدود کردن روابط..... ۱۲۰
- شیوه قطع رابط..... ۱۲۰
- از استثنائیات نقض حریم خصوصی ۱۲۰
- تفحص و تجسس از کودک، نوجوان و جوان توسط ولی..... ۱۲۲
- تجسس و تفحص در اطراف چیزی که افشای آن جائز است..... ۱۲۳
- تجسس مغیا به انگیزه و غرض شرعی و عقلایی صحیح..... ۱۲۴
- حاکمان اسلامی ۱۲۵
- تشکیل خانواده در جستجوی نسلی پاک..... ۱۲۵
- مصالح عمومی جامعه..... ۱۲۶
- نتیجه..... ۱۲۶
- فهرست منابع..... ۱۲۹

مقدمه:

زندگی فردی و اجتماعی انسان دو چهرهٔ مختلف از حقیقت زندگی اوست و مهمترین مسأله دربارهٔ هدف حقوق، این است که چگونه باید ضرورت های این دو زندگی را با هم جمع کرد و مقصود نهایی کدامیک از آنهاست؟ به گونه ای که نظم اجتماعی نیز حفظ شود.

حقوق که خود مجموعه ای از قواعد الزام آور کلی است و رعایت قواعد آن اجباری است و ایجاد الزام می کند به گفتهٔ بسیاری از حکیمان، زمانی قابل احترام است که علاوه بر آسایش و نظم عمومی حافظ عدالت نیز باشد؛ از رعایت تناسب بین حق فردی و منافع عمومی است که عدالت اجتماعی به معنای واقعی خود تأمین می شود؛ عدالتی که خود مفهومی اخلاقی است و تعلیمات مذهبی و اقتصادی و سیاسی در هر قوم اخلاقی بوجود می آورد. (کاتوزیان، ۱۳۸۵: ۴۳۴)

از جمله حقوق فردی، حریم خصوصی است، پذیرش حوزه هایی که دیگران به راحتی وبه بهانه و یا کنجکاوی های مختلف و بدون دلایل منطقی و عقلایی نتوانند وارد آن شوند، حریمی که عدم تجاوز و دخالت دیگران و رسیدن به آرامش و امنیت جسمی و روحی و روانی در آن، از آرزوها و نیازهای ابتدایی انسان ها در جوامع گذشته تاکنون بوده است.

نگاهی اجمالی به تاریخ زندگی انسان ها حاکی از ترسیم قلمرویی است که انتظار آن بوده که دیگران، اعم از افراد و شخصیت های حقیقی و حقوقی و دولت ها بدون اجازهٔ صاحب

آن، وارد آن نشوند. ورود به منازل دیگران، استراق سمع، غیبت، بازرسی های بدنی، انگشت نگاری، دسترسی به ژن ها یا ساختار ژنوم افراد، کاوش و جستجو از درون افراد، آشکار ساختن راز دیگران، از جمله اموری هستند که در این قالب، خود را نشان می دهند.

پذیرش و شناسایی هویت فردی و اعلام رسمی چنین هویتی، چه از طرف دیگران و چه از طرف دولتمردان و حاکمان، اقتضای پذیرفتن حقوق و آزادی های فردی را دارد، هرچند در ترسیم این قلمرو و محدوده آن، اختلاف نظر بسیار است که باید گفت: تنها باتکیه بر مبانی نظری این حق، می توان به ارائه حل راه های منصفانه و عادلانه پرداخت.

مفهوم حریم خصوصی و حقوق ناشی از آن به معنای امروزی در دهه ۱۹۸۰ توسط لوئیس براندیس، یکی از قضات دادگاه عالی ایالات متحده آمریکا در اواخر قرن ۱۹، در مقاله ای به نام ((حق مصونیت حریم خصوصی)) برای اولین بار، آن را حق افراد برای تنها بودن تعریف کرد؛ که امروزه با توجه به مبانی و کارکردهای حریم خصوصی یعنی ممانعت از ابزاری شدن انسان ها، دفاع از استقلال و حق تعیین سرنوشت خود و نیز ارتباط قوی که بین حمایت از حق حریم خصوصی و تحقق و شکوفایی سایر حقوق بشر وجود دارد. این معنا در اسناد مختلفی مطرح شده؛ از جمله اسنادی که به این موضوع و حقوق مربوط به آن- تا حدودی-

اشاره کرده اند: اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، کنوانسیون اروپایی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی بنیادین (۱۹۵۰) و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶) است

(انصاری، ۱۳۸۶ : ۵۵)

مفهوم حریم خصوصی و حفظ و پاسداشت آن در رابطه ای که او با دیگران دارد

مفهوم پیدا می کند به دیگر سخن حریم خصوصی به عنوان یک اصل

بنیادی و اخلاقی و یکی از اساسی ترین حقوق بشری و حق انسان به عدم دخالت و

تجسس و عدم ورود و تجاوز دیگران زمانی معنا و مفهوم خود را به طور روشن تر

می یابد که فرد در اجتماع باشد و با دیگران زندگی کند، اینجاست که جهت تحقق سعادت

و سلامت جامعه که فرد نیز یکی از افراد آن جامعه است و برخوردار از یک جامعه نمونه،

امر به معروف و نهی از منکر که از مهمترین فرایض الهی و بر مبنای سعادت یک جامعه

و رساندن آن به جامعه نمونه تبیین شده است، جلوه می نماید.

مقصود این پژوهش، یافتن نسبت بین حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر

است، اما وجود ابهامات مفهومی و قلمرویی در خصوص حقوق حریم خصوصی، مانع از

ارائه یک نسبت سنجی روشن می شود (راعی ۱۳۸۹: ۱۱۴) از این جهت ضروری است که مفهوم،

مبنا، ضرورت قلمرو هر یک از آنها، چه حریم خصوصی که حقوق فردی است و چه امر به معروف

و نهی از منکر که حقوق جمعی است بررسی و کنکاش می شود.

فصل اول

کلیات

واژه شناسی

۱. کلیات

۱-۱- ۱- سؤال های تحقیق:

۱. از نظر قلمرو چه نسبتی بین این دو مفهوم "حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر"

وجود دارد؟

۲. مبنا برای تشخیص قلمرو هریک چیست؟

۳. رعایت نکردن هریک از دو مفهوم چه عواقب و مشکلاتی را به دنبال خواهد داشت؟

۴. آیا می توان فقط یکی از دو مفهوم را پذیرفت؟

۵. ضررهای توجه به یک مفهوم در جامعه چه آسیب هایی در پی خواهد داشت؟

۶. کدامیک از مفاهیم بریکدیگر تقدم و تأخر دارند؟

۷. برای اخلاقی شدن قوانین و مقررات هر کشور چه باید کرد؟

۱-۱- ۲- سؤال های فرعی:

۱. آیا دو حوزه تداخل در قلمرو دارند؟

۲. آیا پذیرش حریم خصوصی با اجرای اوامر و نواهی الهی در جامعه تعارض دارد؟

۳. آیا سعادت جامعه در گرو حفظ حریم خصوصی است یا شکستن این حریم؟

۴. آیا برای رسیدن به جامعه نمونه، هر گونه تجسس و کنجکاوی مجاز است؟

۵. پذیرش کدامیک از دو مفهوم از نظر اسلام، اهمیت دارد؟

۱-۱-۳ فرضیه های اصلی:

۱- امر به معروف و نهی از منکر، هیچ منافاتی با آزادی و اختیار خدادادی انسان ها ندارد و در حقیقت ضامن زندگی سعادت مند است.

۲- دخالت افراد در حریم خصوصی در بسیاری از موارد از ناحیه افراد صورت می گیرد که بر دو گونه است: دخالت ناروا و غیر مجاز و در موارد دیگری، روا و جایز است.

۳- یکی از شیوه های رواج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر، مطرح کردن پاداش معنوی، نظارت مردمی است. (دشتی، ۱۳۷۹: ۱۰۳)

۴- حریم خصوصی افراد محترم و قابل دفاع است و حق تجاوز به هیچ شکلی در آن، قابل قبول نیست.

۱-۱-۴ فرضیه های فرعی:

۱. هرکس امر به معروف و نهی از منکر نماید، در پاداش آن کار خیر، شریک است (نوری، ۱۴۰۸: ۳۵۷).

۲. قانونگذار باید در حمایت از حریم خصوصی به وضع قواعد مشخص و ضمانت اجراهای مادی اعم از (کیفری و غیر کیفری) بپردازد

۳. در آموزه های اسلامی، جسم و جان آدمی مصونیت دارد و جز در چارچوب قوانین شرع، کسی حق دخل و تصرف در آن را ندارد. (حریم جسمانی)

۴. همیشه بین فرد و جامعه یک فاصله وجود دارد که مربوط به فرد است و در واقع حریم او محسوب می شود.

۵-۱-۱ ضرورت انجام تحقیق:

با توجه به جایگاه این دو فریضه الهی امر به معروف و نهی از منکر و رویکرد سعادت محوری که در آن وجود دارد. این مسائل مطرح است که از نظر قلمرو چه نسبتی بین دو مفهوم امر به معروف و نهی از منکر و حریم خصوصی وجود دارد؟

آیا حق دخالت و تجسس به طور کلی منع شده و در صورت اجازه و حلال بودن آن در برخی موارد؛ آیا باید همه مسائل را جستجو و کاوش کرد؟

آیا دفاع از حق حریم خصوصی به منزله زیرپا گذاشتن حقوق دیگر و حتی حق خداوندی است؟
آیا می توان گفت که هرکس زندگی و حریمی دارد و کسی حق دخالت در امور دیگری را ندارد؟

۶-۱-۱ هدف ها:

۱. بررسی موضوع حریم خصوصی و نسبتش با مهمترین مفهوم اجتماعی در گزاره های دین اسلام

یعنی امر به معروف و نهی از منکر.

۲. شناسایی قلمرو و حریم خصوصی و قلمرو امر به معروف و نهی از منکر، که با شناسایی قلمرو

هریک از آنها اولاً خود افراد حدود اختیار و آزادی خود در قلمرو حریم خصوصی را شناخته و

ثانیاً آمران و ناهیان نیز که با نیت پاک و خالص خود اقدام به انجام این فریضه می نمایند، میزان

دخالت و چگونگی و نوع و زمان و مکان و را ارزیابی کرده و دخالت نمایند، تا از افراط و

تفریط جلوگیری شود.

۳. آگاهی از سرنوشت و پاداشهای معنوی و مادی امر به معروف و نهی از منکر و یا عذاب و عقوبت در اثر ترک آن.

۴. رسیدن به آرامش همگانی زیر سایه نظارت همگانی.

۵. قانون و قانون گذار و مجریان قانون هر لحظه و هرکجا حضور ندارند تا از فساد و تباهی جلوگیری

نمایند، اما با شناخت و دانستن اهمیت این فریضه الهی و اجرای آن توسط مردم، جامعه رو به

سعادت و آبادی خواهد رفت.

۱-۱-۷ کاربردهای متصور از تحقیق:

۱. تبیین تأمین حداکثر آزادی فرد و حداقل دخالت جامعه.

۲. تلاش برای تحقق عملیاتی شدن سعادت جامعه.

۳. جلوگیری از فساد جوانان و عادی شدن گناهان در اثر به فراموش کشیده شدن این فریضه، چرا

که این تحقیق هرچند، اندک و کم مایه، ولی یادآوری و خود امر به معروف و نهی از منکر است.

۱-۱-۸ جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق از نظر دانشجو:

۱. برگزاری عدالت اجتماعی در سایه شناسایی و دانستن تعریف و محدوده هر حوزه از دو

مفهوم یاد شده

۲. بررسی دقیق و مفصل قلمرو هر یک از دو مفهوم و جلوگیری از بروز شک و شبهه، در انجام

فریضه امر به معروف و نهی از منکر به بهانه عدم شناخت قلمرو حریم خصوصی و امر به

معروف و نهی از منکر.